

ASPECTE DE RITUAL FUNERAR ÎN NECROPOLA MEDIEVAL TIMPURIE DE LA ORĂȘTIE- DEALUL PEMILOR X2*

Ioan Marian Țiplic**

Cuvinte cheie: Transylvania, Orăștie, ritualuri funerare, secolele X-XI

Keywords: Transylvania, Orăștie, funerary rituals, 10th-11th centuries

Amplasarea geografică. Cercetările arheologice de la Orăștie-Dealul Pemilor X2 au fost demarate din vara anului 1992¹, fiind cercetate vestigii neolitice și 5 morminte datate în perioada de sfârșit a secolului al X-lea și început de secol al XI-lea². Zona în care se află necropola este situată la E-NE de municipiul Orăștie și la SE de șoseaua Orăștie-Sebeș (DN 7). Punctul numit convențional X2 (45°51' 38.15" N, 23° 13' 08.99" - vezi fig. 1), se situează pe

* Textul reprezintă o reluare și completare a studiului nostru *Early medieval necropolis from Orăștie - "Dealul Pemilor X2". Aspects of funeral ritual*, în: C. Cosma (ed.), *Funerary offerings and votive depositions in Europe's 1st millennium AD. Cultural artefacts and local identities*, Cluj-Napoca, 2007, p. 263-273.

** Universitatea „Lucian Blaga” Sibiu, Facultatea de Științe Socio-Umane, Departamentul Istorie, Patrimoniu și Teologie Protestantă, e-mail: ioanmarian.tiplic@gmail.com.

¹ Sabin Adrian Luca, *Așezări neolitice pe valea Mureșului (I). Habitatul turdășean de la Orăștie - Dealul Pemilor (punct X₁)*, Alba Iulia, 1997 (vezi și harta cu repartizarea punctelor numite convențional X). Rezultatele cercetărilor arheologice în necropola medieval timpurie au fost publicate sub formă de raport, după cum urmează: Z. K. Pinter, S.A. Luca, *Necropola medieval-timpurie de la Orăștie-Dealul Pemilor. Punctul X2 / 1992-93*, în *Corviniana*, I, 1995, p. 17-44; Z. K. Pinter, I. M. Țiplic, A. Dragotă, *Das frühmittelalterliche Gräberfeld im Broser Gebiet „Böhmerberg“ / Dealul Pemilor, Ausgrabungsstelle X2 (2. Teil)*, în *Forschungen zur Volks und Landeskunde*, Band 44-45, 2001-2002 (2003), p. 115-129; I. M. Țiplic, Z. K. Pinter, *Das frühmittelalterliche Gräberfeld in Broos/Orăștie – Böhmerberg/Dealul Pemilor. Fundstelle X2/2001-2004 (3. Teil)*, în *FVL*, Band 49, 2006, p. 17-32; I. M. Țiplic, Z. K. Pinter, *Necropola medieval timpurie de la Orăștie - "Dealul Pemilor X2". 3. Campaniile arheologice din anii 2001-2004*, în *Brukenthal*, II/1, 2007, p. 153-164.

² Z. K. Pinter, S. A. Luca, *Necropola medieval-timpurie de la Orăștie-Dealul Pemilor. Punctul X2/1992-93*, în *Corviniana*, I, 1995, p. 17-44; S. A. Luca, Z. K. Pinter, *Der Böhmerberg bei Broos / Orăștie. Eine archäologische Monographie*. Sibiu, 2001, p. 115-132; Z. K. Pinter, I. M. Țiplic, A. Dragotă, *Das frühmittelalterliche Gräberfeld im Broser Gebiet „Böhmerberg“/Dealul Pemilor, Ausgrabungsstelle X2 (2. Teil)*, în *FVL*, Band 44-45, 2001-2002 (2003), p. 115-129.

a doua terasă naturală a Mureșului, cu o altitudine ce variază între 232,50 m și 234,45 și care cu o diferență de nivel de cca. 25 m, domină prima terasă, pe care s-a extins orașul și pe care s-a construit DN 7 la cota de 209,15 m³. Poziția geografică extrem de avantajoasă, ce oferă vizibilitate maximă asupra unui segment important al văii Mureșului, a fost unul din argumentele demarării cercetării arheologice cu caracter sistematic. Această cercetare s-a desfășurat anevoios din cauza unor permanente lipsuri financiare. În ciuda lipsei unei finanțări adecvate – cercetările arheologice fiind posibile datorită unor minime sponsorizări – au existat câteva instituții care, prin generozitatea lor, au permis continuarea cercetărilor arheologice într-una din cele mai importante necropole din Transilvania și ne facem datoria de onoare de a le mulțumi călduros pentru sprijinul necondiționat acordat⁴.

Cercetarea necropolei medievale timpurii din punctul X2 a demarat în anul 1992 prin dezvelirea primelor morminte și a continuat în următorii doi ani⁵, descoperindu-se un total de 9 morminte, după care a urmat o perioadă de pauză de 6 ani, fiind reluată cercetarea abia în anul 2000⁶. Deși desfășurate fără sprijin financiar, cercetările arheologice au fost deosebit de fructuoase⁷, fiind dezvelite până în prezent 71 de morminte de inhumație (tab. 1) cu un inventar funerar bogat⁸.

Din punct de vedere tehnic sunt necesare câteva precizări legate de tehnica de săpătură, de modalitățile de codificare utilizate pentru numerotarea secțiunilor etc. Datorită faptului că necropola medievală timpurie a fost descoperită ca urmare a cercetărilor ce vizau dezvelirea așezării neolitice aparținând culturii Turdaș, cercetarea ei arheologică a fost continuată

³ Z. K. Pinter, S. A. Luca, *op. cit.*, p. 17.

⁴ Mulțumim Universității „Lucian Blaga” din Sibiu, Primăriei Municipiului Orăștie, Parohiei Romano-Catolice din Deva, Asociației Ortopraxia din Orăștie, Fermei agro-zootehnice Orăștie (în mod special dlui. Rusu) și nu în ultimul rând zecilor de studenți care și-au efectuat practica arheologică în cadrul șantierului școală de la Orăștie.

⁵ Colectivul de cercetare fiind compus la acea dată din dr. Sabin Adrian Luca și dr. Zeno Karl Pinter.

⁶ Noul colectiv de cercetare fiind compus din I. M. Țiplic, dr. Z. K. Pinter, A. Dragotă, M. Căstăian, Maria Emilia Crîngaci.

⁷ Pentru rezultatele din anul 2000 vezi pe larg Z. K. Pinter, I. M. Țiplic, A. Dragotă, *Das frühmittelalterliche Gräberfeld*, p. 115-129 și ; Ioan Marian Țiplic, Zeno Karl Pinter, *Necropola medievală timpurie de la Orăștie*, p. 153-164.

⁸ Z. K. Pinter, I. M. Țiplic, A. Dragotă, *Orăștie, jud. Hunedoara, Punct: Dealul Pemilor X2*, în *CCA. Campania 2000*, 2001, nr. 139; Z. K. Pinter, I. M. Țiplic, M. Căstăian, *Orăștie, jud. Hunedoara, Punct: Dealul Pemilor X2*, în *CCA. Campania 2001*, 2002, nr. 157; *Ibidem*, în *CCA. Campania 2002*, 2003, nr. 135; *Ibidem*, în *CCA. Campania 2003*, 2004, nr. 135.

păstrându-se tehnica de săpătură și numerotarea secțiunilor. Toate secțiunile, efectuate în anii 1993-1994, 2000-2002, ce au dublat spre est magistrala stratigrafică, au avut lungimea de 20 m și lățimea de 2 m, dar începând cu anul 2003 s-a trecut la trasarea unor secțiuni având lungimea de 10 m și lățimea de 2 m, cu martor de 0,5 m între ele.

Situl turdășan a fost abordat prin trasarea unei magistrale, ce în final a măsurat cca. 350 m, necropola medievală timpurie fiind amplasată pe capătul nord-estic al sitului, fapt ce a generat dublarea secțiunilor 1, 3 și 4 ale magistralei pe direcția est-vest. Utilizarea în continuare a secțiunilor cu martor de 0,5 m între ele a fost impusă și de forța de muncă mică de care s-a dispus în fiecare campanie arheologică și cu toate acestea, până în prezent au fost deschise 23 de secțiuni cu un total de cca. 600 mp suprafață dezvelită în cei 7 ani de cercetare a necropolei medievale timpurii.

Din cercetările desfășurate până în prezent, putem spune că avem de a face cu o necropolă în cadrul căreia mormintele sunt organizate în șiruri paralele, lucru caracteristic necropolelor medievale timpurii din prima fază a orizontului Bjelo Brdo⁹. Materialele descoperite în acest punct pot fi încadrate fără dificultate în perioada timpurie a evului mediu transilvănean (prima jumătate a secolului al X-lea și până la începutul secolului al XI-lea), în acest sens existând corespondențe tipologice în mai multe puncte cercetate în spațiul intracarpatic. Încadrarea tipologică și cronologică a necropolei din punct de vedere al cronologiei relative și absolute a fost făcută de Z. K. Pinter și S. A. Luca, fiind vorba de o necropolă caracteristică orizontului Bijelo-Brdo și față de cele afirmate de cei doi autori, pe baza descoperirilor ulterioare anului 1994, au apărut unele materiale ce aduc mai multă exactitate în ceea ce privește cronologia necropolei, cronologie ce trebuie coborâtă până în treilea deceniu al secolului al X-lea.

În spațiul transilvan și bănățean au fost făcute numeroase descoperiri de necropole datate pe baza materialelor descoperite în secolele X-XI: Cluj-Napoca–Str. *Semenicului*¹⁰, Cluj-Napoca–Str. *Plugarior*¹¹, Hodoni–

⁹ M. Vodanović, H. Brkić, Ž. Demo, *Paleostomatološka analiza humanog kraniofacijalnog osteološkog materijala sa srednjovjekovnog nalazišta Bijelo Brdo kod Osijek*, în *Vjesnik Arheološkog Muzeja u Zagrebu*, 37, 2005, 1, p. 251-261.

¹⁰ *Repertoriul arheologic al județului Cluj*, Cluj-Napoca, 1992, p. 137 (*RepCJ*).

¹¹ *Ibidem*, p. 137; R. R. Heitel, *Die Archäologie der ersten und zweiten Phase des Eindringens der Ungarn in das innerkarpatische Transilvanien*, în *Dacia (N.S.)*, XXXVIII-XXXIX, 1994-1995, p. 415.

*Pocioroane*¹², *Simeria Veche-Săulești*, punctul *În Vii*¹³, *Moldovenești*¹⁴, *Pîclișă*¹⁵, *Deva-Micro 15*¹⁶, *Ghirbom-Gruul Fierului*¹⁷, *Alba Iulia-Stația de Salvare II*¹⁸, *Alba Iulia-Str. Arhim. Iuliu Hossu*¹⁹. Mormintele de la est de Tisa și din Banat aparțin unor luptători din a doua generație care au luat contact cu populația locală din aceste zone și cu cultura materială a acesteia²⁰. Inventarul mormintelor din necropolele menționate mai sus caracterizează populația ungară aflată la a doua generație în spațiul panonic; absența săbiilor, coroborată cu tipul evoluat de scărițe, cu talpa arcuită spre interior, sunt elemente care pledează pentru datarea în a doua jumătate a secolului al X-lea.

În ceea ce privește mormintele cu depunere de ofrandă alimentară trebuie spus că ele sunt în număr de 8 dintr-un total de 72 descoperite în intervalul 1993-2006. Dintre acestea doar două au ca piese de inventar alături de vasul borcan și piese de harnașament și arme (M48, M51), iar unul nu are alte piese de inventar funerar în afara vasului, iar poziția vasului este total diferită, fiind poziționat în zona genunchilor și nu în partea superioară a corpului (M20)²¹.

¹² Fl. Drașoveanu, D. Țicu, M. Munteanu, *Hodoni. Locuirile neolitice și necropola medievală timpurie*, Reșița, 1996.

¹³ R. Popa, *La începuturile evului mediu românesc. Țara Hațegului*, București, 1988, p. 59.

¹⁴ G. Bakó, *Despre structura socială a populației din epoca feudală timpurie de la Moldovenești*, în *SCIV*, 20, 1969, 2, p. 337-342.

¹⁵ *Repertoriul arheologic al județului Alba*, ed. V. Moga, H. Ciugudean, Alba Iulia, 1995, p. 147 (*RepAB*); H. Ciugudean, A. Dragotă, *Cercetări arheologice la Alba Iulia-Pâclișă: descoperiri hallstattiene și medievale timpurii (Campania din anul 2000)*, în *Apulum*, XXXVIII/1, 2001, p. 269-288.

¹⁶ K. Horedt, *Siebenbürgen im Frühmittelalter*, p. 84, Abb. 39.

¹⁷ I. Aldea, E. Stoicovici, M. Blăjan, *Cercetări arheologice în cimitirul prefeudal de la Ghirbom*, în *Apulum*, XVIII, 1980, p. 151-176.

¹⁸ *RepAB*, p. 43; H. Ciugudean (red.), *Catalogul expoziției „Anul 1000 la Alba Iulia – între istorie și arheologie”*, Alba Iulia, 1999, p. 4-16; H. Ciugudean, A. Dragotă, *Catalogul expoziției „Civilizația medievală timpurie din Transilvania: rit și ritual funerar (secolele IX-XI)*, Alba Iulia, 2002, p. 10-11.

¹⁹ A. Dragotă, *Istoricul cercetărilor*, în H. Ciugudean, A. Dragotă, *Catalogul expoziției „Civilizația medievală timpurie din Transilvania: rit și ritual funerar (secolele IX-XI)*, p. 15.

²⁰ Lipsa monedelor vest-europene din mormintele de tip *hönfoglalás* din zona intracarpatică transilvăneană vine în sprijinul tezei după care primele grupuri de războinici unguri pătrund în această abia în primele decenii ale secolului al X-lea. Pe de altă parte ar putea fi și un argument că asupra Transilvaniei se exercită control militar și politic de către un grup ce nu a fost implicat în campaniile duse de unguri spre vest, grup ce ar putea fi al pecenegilor.

²¹ Vezi mai jos Tab. 1.

Problematica ritualurilor și riturilor funerare practicate într-o epocă istorică este una incitantă dar în același timp controversată²². Istoria secolelor IX-XII în spațiul transilvan este cunoscută în special datorită informațiilor oferite de necropolele descoperite și parțial cercetate²³ încă de la începutul secolului al XX-lea, necropole ce au evidențiat existența în bazinul carpatic transilvan a unui amalgam de influențe rezultat al unui amalgam de populații. Teoria *pânzelor de populație* a lui P. P. Panaitescu reprezintă una dintre încercările – în parte reușite – de a explica coexistența într-un teritoriu geografic restrâns a mai multor grupuri etnice și mai ales interacțiunea la nivel cultural dintre acestea. Totodată analiza descoperirilor a creat și numeroase controverse purtate atât pe tărâmul disputelor științifice, dar mai ales pe cel al politicii. Acesta din urmă a generat impunerea unor *axiome istorice* față de care cercetarea românească trebuia să se raporteze și de la care trebuia să pornească în analizele viitoare.

Una dintre aceste axiome istorice a fost *creștinarea timpurie* și apoi *persistența creștinismului popular* în toate spațiile nord-dunărene și intra-carpatic transilvane. În raport cu acest postulat au fost coordonate toate eforturile cercetării arheologice transilvane cu privire la evul mediu timpuriu, eforturi ce urmăreau demonstrarea existenței unei populații autohtone creștine și superioare din punct de vedere cultural populațiilor alogene. Datorită acestui fapt, cercetările arheologice ce vizau necropolele nu au cunoscut o evoluție constantă, care să ne permită o limpezire a situației etnice pentru perioada istorică menționată. Nu cunoaștem toate motivele care au generat inexistența unor cercetări interdisciplinare complexe și complete în cadrul necropolelor aparținând orizontului cronologic cuprins între secolele IX-XII, dar nu putem menționa nici o necropolă cercetată integral.

Harta descoperirilor arheologice aparținând orizontului vechi ungar - Dörrlamm Ib²⁴ – din Transilvania ne relevă concentrarea acestora în zona

²² Recent a fost publicată o nouă încercare sintetică de prezentare a riturilor și ritualurilor funerare din Transilvania în coroborare cu cele din spațiul panonic: A. Dragotă, *Aspecte de multiculturalitate spirituală. Rit și ritual funerar în Transilvania și în Europa Centrală și de sud-est (sec. IX-XI p. Ch.)*, Alba Iulia, 2006.

²³ Pentru o privire sintetică asupra problemei vezi A. Dragotă, I. M. Țiplic, *Scurt istoric al cercetarilor privind necropolele din Transilvania (sec. IX-XI)*, în *Corviniana*, 6, 2000, p. 126-137 și I. M. Țiplic, *Necropolele medievale timpurii din Transilvania (sf. sec. IX-prima jum. a sec. XII)*, în Z. K. Pinter, I. M. Țiplic, M. E. Cringaci Țiplic (ed.), *Relații interetnice în Transilvania (sec. VI-XIII)*, București, 2005, p. 133-156.

²⁴ Metchild Schulze-Dörrlamm, *Untersuchungen zur Herkunft der Ungarn und zum Beginn ihrer Landnahme im Karpatenbecken*, in *JahrbRGZM*, 35, 1988, p. 373-478.

saliferă de pe cursul mijlociu al Mureșului, iar ca direcție de pătrundere a călăreților unguri, se impune cea nord-vestică prin Porțile Meseșului, dar nu pot fi scoase din discuție și văile Crișului Repede și ale Căpușului. Această posibilă cale de pătrundere este, de altfel, jalonată și de fortificațiile de la Bologa, Cluj-Mănăstur, Moldovenești și Alba Iulia. Toate acestea coroborate cu descoperirile din orizontul vechi ungar de la Biharea, Cluj, Moldovenești, Lopadea Nouă, Gâmbaș, Alba Iulia indică ca direcție unică de pătrundere în Transilvania calea nord-vestică, iar culoarul Mureșului²⁵ nu poate constitui o a doua cale de pătrundere a maghiarilor timpurii, deoarece nu există elemente databile la începutul secolului al X-lea descoperite în zona de intrare a Mureșului în defileu și pe tot parcursul acestuia²⁶. Stăpânirea ungară s-a stabilit mai întâi în partea de vest a Transilvaniei, cel mai probabil încă din cursul secolului al X-lea, și anume acolo unde se găsea sarea, respectiv, unde trebuiau asigurate căile de transport a sării, deci zona Someșului Mic²⁷.

Mormintele acestui orizont cultural sunt caracterizate de existența exclusivă a inhumației și a unui inventar mixt, ce atestă o populație încă necreștinată în cea mai mare parte. Inventarul funerar constă din piese de armament (săgeți, topoare), de harnașament (scărițe, zăbale), podoabe și ceramică. Mormintele sunt orientate V-E, cele de bărbați fiind de trei tipuri:

- a. de războinici – călăreți - morminte în care găsim podoabe, piese de harnașament, tolbă cu săgeți, eventual sabie, oasele calului;
- b. de războinici pedestri – morminte ce conțin doar podoabe și vârfuri de săgeți depuse în mănunchi;
- c. de oameni de rând – morminte fără inventar.

Mormintele de femei sunt și ele de două tipuri: cu ofrandă animală și vegetală depusă în vas ceramic situat în zona capului, și morminte fără această ofrandă, cu inventar din podoabe de bronz și pastă ceramică.

Apariția vasului cu ofrandă alimentară în mormintele aparținând orizontului cronologic anterior secolului al XI-lea reprezintă un fapt obișnuit și poate fi legat

²⁵ K. Horedt, *Siebenbürgen im Frühmittelalter*, p. 84.

²⁶ Z. K. Pinter, *Spada medievală din mormântul de călăreț de la Deva. Considerații tipologice și cronologice*, în *Sargetia*, XXV, 1992-1994, p. 240, n. 34.

²⁷ K. Gündisch, *Autonomie de stări și regionalitate în Ardealul medieval*, p. 37. Pentru o interpretare a bibliografiei de limbă română și de limbă maghiară privind tematica vezi și E. Gall, *Analysis and comparison of burial customs in the 10-11th century in the Transylvanian basin, Crișana and Banat*, în *Dacia (N.S.)*, 48-49, 2004-2005, pp. 334-454; Idem, *Burial customs and the problem of 10 th century culture groups in the Transylvanian basin*, în *ActaArchCarp*, 2010, p. 277-327.

de lipsa unui creștinism generalizat în rândul populațiilor situate în afara graniței celor două entități politice care își disputau controlul asupra Câmpiei Panonice: Imperiul Bizantin (exponent al creștinismului de rit răsăritean) și Regatul German (exponent al creștinismului de rit apusean). Încercările de creștinare a populațiilor nord-dunărene și din Câmpia Panonică au eșuat atâta timp cât ele nu au fost cuprinse într-o formă de organizare politică stabilă. Ulterior apariției statului bulgar și a celui maghiar, impunerea creștinismului a fost accelerată și în timp relativ scurt, acesta a devenit singură religie a populațiilor slavo-bulgare, romanice, vlaho-bulgare, slave, maghiare. Depunerea de ceramică (ca recipient pentru ofrande alimentare) în interiorul mormintelor a fost considerat un atribut al arealului cultural specific populațiilor slave în perioada de final a migrațiilor și de început de ev mediu în spațiul central și sud-est european. C. Cosma, analizând problematica, concluzionează că orizontul necropolelor databile în prima jumătate a secolului al X-lea în care avem morminte cu vas ceramic în inventarul funerar, aparțin primului val de unguri stabiliți în special în zona Tisei superioare²⁸. Pe de altă parte, rezultă destul de clar din analiza descoperirilor din afara arealului controlat de unguri în prima jumătate a secolului al X-lea, că practica depunerii de ceramică ca și recipient pentru ofranda alimentară este una mult mai răspândită în zona populațiilor slave.

Analiza necropolelor aparținând secolului al X-lea din bazinul carpatic reflectă tocmai slaba pătrundere a creștinismului în rândul populației, lucru evidențiat de ritualurile de înmormântare „păgâne”. În cadrul acestor credințe păgâne depunerea de ofrandă alimentară în recipiente ceramice reprezintă o practică comună. În secolele anterioare sec. X, avem atestată depunerea de ofrandă alimentară în special la populația germanică a goșilor; în cadrul culturii Sântana de Mureș, ritualul funerar presupunea depunerea unui număr mare de vase cu ofrande la picioarele și capul defunctului. Această practică a dispărut odată cu impunerea practicii incinerăției pentru ca, începând cu sf. sec. IX, să se reimpună, dar modificarea majoră constă în faptul că defunctul era însoțit pe drumul de „trecere” doar de un vas ce conține ofrandă alimentară.

Simbolistica depunerii vasului cu ofrandă are destul de multe explicații posibile, toate pornind de la interpretarea ca semn al credinței în viața de dincolo. Tocmai în acest sens considerăm că trebuie avut în vedere și aspectul următor: *vasul* este sânul matern, uterul în care se zămisleşte o nouă naștere;

²⁸ C. Cosma, *Funerary pottery in Transylvania of the 7th-10th centuries*, Cluj-Napoca, 2011, p. 42 (sunt luate în considerare doar 9 necropole datate între mijlocul secolului al X-lea și începutul secolului al XI-lea - vezi Map. 7 și Tab. 32, p. 43).

conține, sub diferite forme, elixirul vieții, iar faptul că este depus fără capac indică o receptivitate la influențele cerești²⁹.

Modalitățile de depunere a vasului reflectă la rândul lor diferențele de percepție mitologică în rândul populațiilor din spațiul danubiano-panonic. O analiză a acestui aspect a reliefat existența a două tipuri de depunere în mormânt a vasului cu ofrandă alimentară:

- vasul depus în zona picioarelor – situației specifică necropolelor situate la vest și nord de Dunăre

- vasul depus în zona capului sau a umerilor – situație specifică necropolelor din nordul Câmpiei Panonice și în bazinul Dunăre – Tisa³⁰.

Analiza depunerii vaselor cu ofrandă alimentară în necropolele din Transilvania relevă faptul că în necropolele de la Alba Iulia – Stația de Salvare, Blandiana A, depunerea de vas ceramică s-a făcut în zona picioarelor³¹, iar la Orăștie-Dealul Pemilor X2 cu o singură excepție (M20) toate vasele sunt depuse în zona capului sau în zona umerilor³². Existența acestei diferențieri naște automat întrebarea: de ce există o diferență? Să fie vorba doar de o percepție diferită asupra mitologiei în cadrul a două comunități (diferite poate chiar etnic) sau avem de a face cu o modificare a ritualului de înmormântare în cadru aceleiași populații, modificare indusă de contactul prelungit cu o altă populație? În opinia noastră aceste întrebări rămân deocamdată fără un răspuns cert, putându-se spune că avem de a face cu o populație sau populații care au aproximativ același orizont mitologic, populații „păgâne” necontaminate de creștinism.

Opinia lui Al. Madgearu privitoare la existența în partea sud-vestică a Transilvaniei a unei puternice influențe culturale dinspre sudul Dunării de jos³³ poate fi acceptată în contextul analizei practicilor funerare din necropolele de la Alba Iulia - Stația de Salvare, Alba Iulia - Izvorul Împăratului, Orăștie Dealul Pemilor X2, Orăștie Dealul Pemilor X8, Blandiana A, Ciumbrud, Sebeș, Sânbenedic. Viziunea sa despre situația cultural-politică din prima parte a secolului al X-lea în spațiul sudic transilvan diferă de ceea din lucrările

²⁹ J. Chevalier, A. Gheerbrant, *Dicționar de simboluri. Mituri, vise, obiceiuri, gesturi, forme, figuri, culori, numere*, III. P-Z, București, p. 429.

³⁰ S. Tettamanti, *Temetkezési szokások a X – XI. sz.-ban a Kárpát-medencében*, în *Studia Comitatus*, Szentendre, 3, 1975, p. 104.

³¹ A. Dragotă, *Rit și ritual funerar în Transilvania*, p. 118.

³² I. M. Țiplic, Z. K. Pinter, în *FVL*, 49, 2006, p. 21 sqq.

³³ Al. Madgearu, *Salt trade and warfare: the rise of the Romanian-Slavic military organization in early medieval Transylvania*, în Fl. Curta (ed.), *East Central and Eastern Europe in the early Middle Ages*, Ann Arbor, 2005, p.103-120.

lui K. Horedt³⁴ sau mai nou de opinia exprimată de Z.K. Pinter³⁵, conform cărora elementele culturale de sorginte slavă sunt datorate prezenței politice a moravienilor în spațiul salifer transilvan. Credem că ar fi greu de presupus existența unui centru de putere moravian (sau chiar mai multe) în preajma unui așezări cu rang de capitală precum Alba Iulia, controlată de altă entitate politică. Este mult mai plauzibil - și analogiile la inventarul din necropolele menționate mai sus cu inventar similar din zona limitrofă celor două maluri ale Dunării mijlocii o susțin - că în zona Alba Iulia a funcționat un centru de putere bulgar ce a fost distrus odată cu pătrunderea în partea de nord-vest și ulterior spre sud-vestul Transilvaniei a unor grupuri aflate sub controlul ungarilor.

Analiza artefactelor provenite din necropolele de la Cluj, Gâmbaș și apoi Alba Iulia, Orăștie, Deva ilustrează existența a două momente, două etape de pătrunderea a unui ritual funerar specific spațiului panonic în a doua jumătate a secolului al X-lea.

Existența în cadrul aceleiași necropole – la Orăștie sigur și probabil și la Alba Iulia - a celor două modalități de depunere a vasului cu ofrandă alimentară (la cap și respectiv la picioare) ar putea îndreptăți ipoteza după care avem de a face cu un proces de amestec de populației și implicit de un import de aspecte noi de ritual funerar. Mergând mai departe pe tărâmul ipotezelor trebuie să ne întoarcem la o mai veche ipoteză referitoare la identificarea zonei în care a avut loc confruntarea dintre armata lui Ștefan I și cea a lui Gyla cel Tânăr³⁶, zonă posibil a fi în apropierea municipiului Orăștie, pe platoul Rompoș unde se află și necropola. Existența necropolelor de la Deva Micro 15 și cea de la Orăștie, coroborat cu faptul că descoperirile de la Simeria Veche și Hunedoara – Dealul Comorilor aparțin în întregime secolului al XI-lea și nu au elemente legate de secolul al X-lea, ar putea sugera o pregătire a campaniei împotriva lui Gyla, pregătire ce a inclus trimiterea unor componente de populație cu atribuții în deschiderea drumului armatei regale dinspre Banat către „ducatul”/teritoriul lui Gyla. Astfel putem explica existența acestor două

³⁴ K. Horedt, *Siebenburgen im fruhmittelalter*, passim.

³⁵ Z. K. Pinter, *Neue mittelalterliche Gräber der Ciumbrud Gruppe aus Broos / Orastie, Fundstelle Böhmerberg / Dealul Pemilor X8*, în N. Boroffka, T. Soroceanu, *Transsilvanica. Archäologische Untersuchungen zur älteren Geschichte des südöstlichen Mitteleuropa. Gedenkschrift für Kurt Horedt*, Rahden, 1999, p. 313-330.

³⁶ I. M. Țiplic, *Necropola medieval timpuri de la Orăștie – dealul pemilor X2 (Hunedoara) și bătălia dintre Ștefan I și Gyla-Gyula*, în *Analele Antim*, I, Chișinău, 1999, p. 150-153.

comunități cu afinități culturale puternice dinspre Câmpia Panonică, situate la nici 30 km distanță de centrul „ducatului”/teritoriului lui Gyla, în cadrul căruia practica funerară prevedea folosirea unui ritual ce impunea așezarea vaselor la picioare, spre deosebire de cei din Câmpia Panonică ce foloseau cu precădere depunerea vaselor în zona capului.

Această ipoteză rămâne să fie validată sau nu de cercetările viitoare asupra practicilor funerare la populația din întreg Bazinul Carpatic.

Nr. crt.	Nr. mormânt	Piese de inventar funerar		
		Podoabe	Piese de harnașament și armament	Ceramică
	M20	-	-	Vas (urcior)
	M24	1 brățară + 1 inel + 2 cercei + 1 pandantiv	-	Vas-borcan
	M34	2 brățări + 2 cercei	-	Vas borcan
	M38	2 brățări + 1 pandantiv + 1 cercel	-	Vas borcan
	M47	1 brățară	-	Vas borcan
	M48	-	1 tolă + 7 săgeți + 2 scărițe + 1 zăbală articulată + 1 cataramă + 3 verigi	Vas borcan
	M51	-	-	Vas borcan
	M57	-	2 scărițe + 1 zăbală articulată	Vas borcan

Tab. 1. Morminte cu depunere de ofrandă alimentară

Descrierea mormintelor cu depunere rituală a unui vas ceramic:

M.20 – descoperit în S28, caroul 9, - 0,62 m; aparține unui copil, probabil de gen feminin. Inventarul funerar constă dintr-un vas ceramic depus lângă femurul stâng, vas ce a fost recuperat parțial datorită stării precare în care se afla.

M.24 - descoperit în S30, -0,81; scheletul s-a păstrat într-o stare de conservare proastă. Inventarul funerar constă dintr-o brățară (cu capete ascuțite) aflată pe antebrațul drept în apropierea încheieturii cotului, un inel

simplic pe mâna stângă, un pandantiv (clopoțel) deasupra bazinului, 2 cercei și un vas-borcan în partea stângă a capului.

M.34 - descoperit în S34, -0,78; scheletul s-a păstrat într-o stare de conservare relativ bună. Inventarul funerar constă din 2 brățări aflate pe antebrățe în zona încheieturii palmei, 2 cercei simpli (nerecuperabili datorită stării foarte proaste de păstrare) și un vas ceramic depus în zona parietală stângă.

M.38 - descoperit în S36, -0,72; scheletul s-a păstrat într-o stare de conservare proastă. Inventarul funerar constă din 2 brățări aflate pe antebrățe, 1 pandantiv (ciupercă) pe clavicula dreaptă, 1 cercel simplu în partea parietală dreaptă, 1 vas ceramic depus în partea stângă a pieptului.

M.47 - descoperit în S40, -0,70; scheletul s-a păstrat într-o stare de conservare proastă. Inventarul funerar constă din 1 brățară din sârmă împletită aflată pe antebrățul drept în zona încheieturii palmei, un vârf de săgeată înfipt în calota craniană, 1 vas ceramic depus deasupra humerusului stâng.

M.48 - descoperit în S41, -0,98; scheletul s-a păstrat într-o stare de conservare proastă. Inventarul funerar constă din 1 vas ceramic depus în partea dreaptă a capului, 1 tolbă cu 7 vârfuri de săgeată așezată în zona dintre articulația cotului stâng și articulația genunchiului stâng, 1 zăbală articulată așezată în apropierea labei piciorului drept, 2 scărițe de cavalerie depuse pe labele picioarelor, 3 verigi circulare, 1 cataramă de harnașament.

M.51 - descoperit în S45, -0,97; scheletul s-a păstrat într-o stare de conservare proastă. Inventarul funerar constă din 2 brățări aflate pe antebrățe în zona încheieturii palmei, 1 șirag de mărgelile din ceramică dispus semicircular în partea superioară a cutiei toracice, 1 vas ceramică cu două torți depus în partea dreaptă a capului.

M.57 - descoperit în S46, -0,92; scheletul s-a păstrat într-o stare de conservare proastă. Inventarul funerar constă din 1 zăbală articulată, 2 scărițe de călărie, 1 vas depus în partea dreaptă a capului.

EARLY MEDIEVAL NECROPOLIS FROM ORĂȘTIE - *DEALUL PEMILOR X2**.
ASPECTS OF FUNERAL RITUAL

Abstract

The archaeological researches in Orăștie - *Dealul Pemilor X2* started during the summer of 1992; there were researched Neolithic vestiges and 5 graves dating from the end of 10th century and beginning of 11th century. The area where the necropolis is located lies East-Northeast of Orăștie and Southeast of the Orăștie - Sebeș National Road (DN 7). The unconventionally named point X2 is situated on the second natural terrace of the Mureș River at a height that varies between 232.50 m and 234.45 m, which is 25 m upper than the first terrace where the town has been extended and the DN7 has been constructed (at the elevation of 209.15 m).

The analysis of the necropolises dating to the 10th century within the Carpathian basin reflects the weak influence of Christianity among the population; this is also reflected by the “pagan” funerary rituals. The food offering in ceramics recipients was a common practice for the pagan believes. Before 10th century, the food offering is attested especially at the German population – the Goths; within the Sântana de Mureș culture the funeral ritual implied placing a great number of vases with food offerings at the feet and at the head of the dead person. That practice had disappeared once the inhumation practice was asserted, but it reappeared by the end of 11th century, when a small modification was noticed, namely the fact that the dead body was accompanied during his “passing away” only by a single vase that contained food offering.

There are a lot of possible explanations for the meaning of the food offerings; all these explanations start from interpreting them as a sign of faith in life beyond death. This is why we have to take into consideration the following aspects, too: the vase stands for the maternal chest, the uterus in which a new life is procreated; it also contains under different forms the life elixir, and the fact that the vase has no lid indicates a certain receptivity to the celestial influences.

Fig. 1. Ortofoto plan - Orăștie "Dealul Pemilor X2"

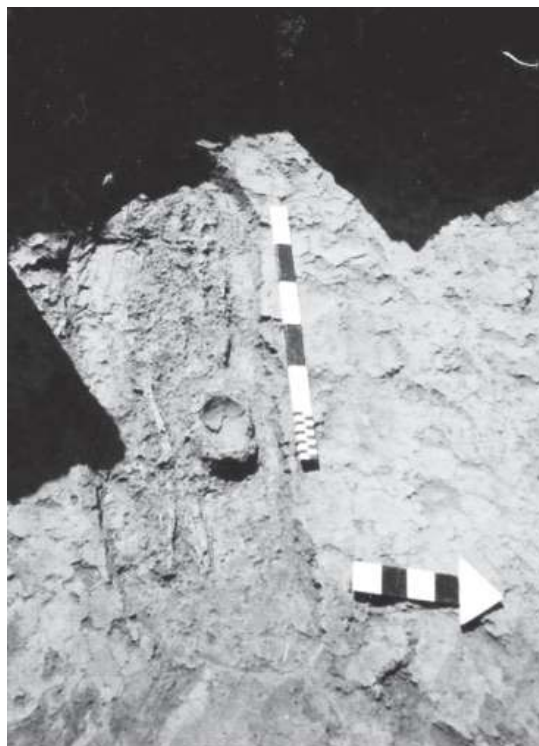

Fig. 2. Orăștie ”Dealul Pemilor X2”: M20

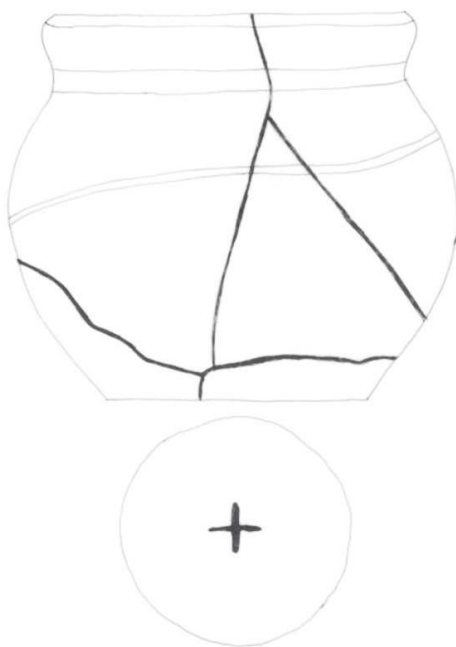

Fig. 3. Orăștie "Dealul Pemilor X2": M24

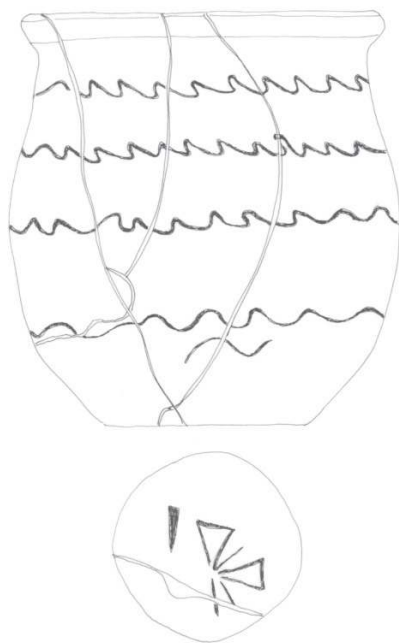

Fig. 4. Orăștie "Dealul Pemilor X2": M27

Fig. 5. Orăștie "Dealul Pemilor X2": M38

Fig. 6. Orăștie "Dealul Pemilor X2": M47

Fig. 7. Orăștie "Dealul Pemilor X2": M51